

Till läsningen: Framför 1 **a** finnes mellan ormens båda ögon ett kort streek, som möjligen är ristat och möjligen avsett som ett skiljetecken. 5 **a** är tydligt; likaså 14 **a**. Alla **a**- och **n**-runor ha bst endast på ena sidan av hst. 7 **t** är tydligt (saknas i B 651). 9 **s** är omvänt. Övre stapeln fortsätter ett par cm. nedanför den punkt, där mellanstapeln utgår. Övre delen av 19 **h** är borta; ett stycke av stenen är här avslaget, och skadan är gammal. Endast nedre bst t.h. och nedersta delen av hst finnas i behåll. Övriga runor i namnet äro säkra. 25 **a**, icke **e**. 28 **r** står inklämt mellan 27 **u** och 29 **s**. Tydligt har det först blivit överhoppat och insatt efteråt. Fr.o.m. 28 **r** är stenens kant avslagen nedåt till 31 **n**. Intet sk efter 28 **r**, 43 **t** och 47 **s**. 32 **k** är icke stunget.

J. Bureus (F a 6): **ari + rasti + stain + aftir + hialm fapur sin kup hialbi ant hans**. Teckningen i F a 10:2 har följande avvikelser: 5 **i**; intet sk efter 3 **i**; däremot sk + efter 23 **m**, 31 **n**, 34 **p**. — Caspar Cohl (F a 6): **ari × risti × stain × aftir × hialm × fapur sin × kup × hialbi × ant hans**. — Rhezelius (F a 10:1) har samma läsning. — Hadorph och Helgonius (B 651): **ari + rasi + stain + aftir + -ialm + fepur sin × krp + hialbi + ant hans**. — O. Celsius: **ari + rasti + stain + aftir + hialm + fapur sin + kup + hialbi + ant hans**. — Grau (1754), Liljegren (1833), Dybeck (1867), *UFT* (1873) och Brate (1925) återgiva läsningen efter *Bautil*. — *Archæologia Scotica*: **ari + rasti + stain + aftir + hialm + fapur sin + kup + hialbi + ant hans**.

Bureus har tolkat inskriften sålunda (F a 5): »Aro excidit Lapidem in mem. Hielmi patris sui. Deus adjuvet Spiritum ejus.» — O. Grau: »Ari ristade sten efter sin fader Sialm. Gud hielpe hans anda!» — *Archæologia Scotica*: »Ari engraved this stone in memory of Hialm, his father. God help his soul!» — *UFT* 1873: »Are reste sten efter Hjelm, sin fader; Gud hjelpe hans ande». — E. Brate: »Are reste stenen efter Hjäl, sin fader. Gud hjälpe hans ande!»

De båda mansnamnen äro ovanliga. *Ari* är belagt i ytterligare en inskrift från s. Uppland, U 742; möjligen också i U 716. Lundgrens namnordbok har inga medeltida belägg; möjligen ingår det i några ortnamn. På västnordiskt område (särskilt på Island) är det däremot vanligt. — *Hialm* förekommer också i en västgötsk inskrift, Vg 59: **hialm**. Icke heller detta namn är (enligt Lundgren) känt från medeltiden, även om det kan förmodas ingå i några ortnamn. Också om *Hialm* gäller, att det är vanligare i Norge och särskilt på Island (Lind). Namnet är säkerligen identiskt med appellativet isl. *hialmr* m. 'hjäl'm'. Ordstammen ingår i sammansatta personnamn, både som förled och som efterled: *Hialmfastr*, -viðr, -laug; *Sighialm* och *Vighialm* (se Sö 209 och 298).

Ristningen är enligt Brate utförd av den i Åsunda, Simtuna och Torstuna härader verksamme ristaren Erik. Attributionen är av allt att döma riktig.

1174. Stora Ramsjö, Vittinge sn.

Pl. 153, 154.

Litteratur: B 650, L 776, D 1:280. J. Bureus, F a 6 s. 125 n:r 73 b (Cohl), F a 5 n:r 193; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 170; Ransakningarna 1667-84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 189; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 16, 201, 288; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 609 [omtrycket 1904, s. 476]; D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; *UFT* h. 3 (1873), s. 44; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 37; Västmanlands läns kalender 1881, s. 287; Lars Ersson i Klasbo, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); S. B. F. Jansson, Vittinge sockens runstenar (i: Vittingebygd 1957), s. 3.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F a 10:1); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 650 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:280; Jansson a. a.

Stenen står 450 m. SSÖ om Ramsjö mangårdsbyggnad, 125 m. NÖ om järnvägen, i sydvästra kanten av ett stort och vackert gravfält. 2 m. åt SÖ står U 1175. Mellan stenarna och järnvägen är åkermark, som sluttar ned mot järnvägen och Ramsjön. De båda runstenarna stå därför väl synliga. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Skattmansö».

Om runstenarna vid Stora Ramsjö finnas följande uppgifter i äldre källor: Cohl (i F a 6): »Wedh store Ramsjö i Hwitinge S.»; F a 5: »St. Ramsjö». Rhezelius (i F a 10:1): »Hwitinge Soehn. Widh store Ramsjö» (n:r 170), »Hwitinge Soehn J Gärde widh store Ramsjö» (n:r 185). *Ransakningarna* (i »Specification uppå

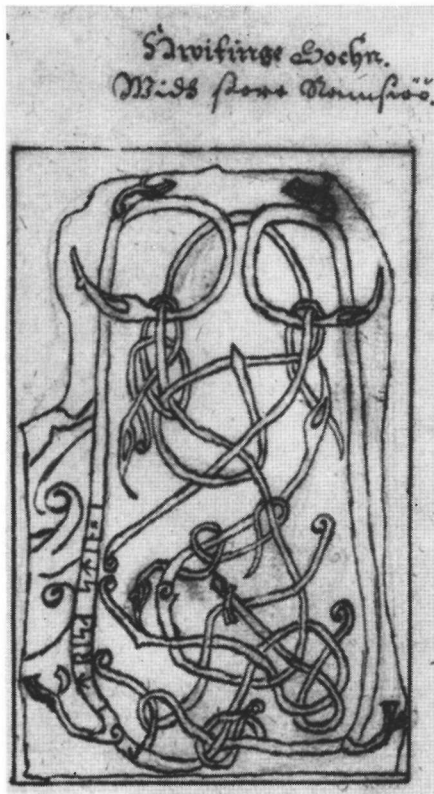


Fig. 560. U 1174. Stora Ramsjö, Vittinge sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10:1.



Fig. 561. U 1174. Stora Ramsjö, Vittinge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 650).

dee gambl: Antiqu[i]teter ... uthi Wäsby lähn» 1682): »Wedh stora Ramsjö finnes och 2:ne Rundsteenar på Järdet, ett stycke ifrån hwar andra liggiandes, men nu sedhermehra upreste». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* är med bläck antecknat: »Ramsjö (B 650 och L 776: »Ramsjö»). — Celsius (a. a. s. 288): »Hwittinge och Stora Ramsjö A. C. legit. 1726 1 Maji.»; a. a. s. 16: »Stora Ramsjö i Hwittinge Sn straxt bredwid den oläselige stenen [= U 1175], ligger denne wid Wägen, med mycket förnötta runor ... Denne sten såg jag den 31 jul. 1726 och war ej stort at läsa på honom. Ritningen och slängorna woro wackra.» Grau: ... »wid Ramsjö». I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Skattmansö» uppgives: »S. invid Stora Ramsjö, två stycken [runstenar], den ena med främmande runor [= U 1175]. *UFT*: »Ramsjö ... Finnes qvar». Dybeck lämnar i *Runa* (fol.) 1876 följande uppgifter om U 1174 och 1175: »De båda Ramsjöstenarne ... ligga vid byvägen mellan Ramsjö och Grimle samt nedanför en mindre höjd, å hvilken flera hedna fornlemningar äro. Båda runstenarne förtjena att åter resas, synnerligen L. 777 [= U 1175], hvars ytterst märkvärdiga bildristningar, mycket illa återgifne i Bautil, länge sysselsatte mig. Man säger sig hafva om höstnätterna sett höjdens samtliga björkar stå i ljusan låga». I *Sveriges runurkunder* skriver Dybeck, att U 1174 »ligger bredvid nr 278 [= U 1175]. Inskriften nu mycket förderfvad.» U 1175 »ligger i en backslutning i södra gårdet. Runorna 'främmande'. Bilderne afvikande från de bautilske.» — U 1174 och 1175 restes år 1949 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

Grå granit. Höjd 1,75 m., bredd vid basen 1,56 m. Ristningsytan är i stort sett slät. Linjerna äro grunt och otympligt ristade. Det förefaller uppenbart, att ristaren har varit ovan och osäker. Runbandet är påfallande smalt och runorna genomgående grundare än ornamentslinjerna. Numera äro de flesta runorna nedtill och i stenens högra kant otydliga och osäkra.

Inskrift:

kunū --- lit · risa · stin · pina · at · biarnkir ·

5 10 15 20 25 30
: sun · sin · ak ... brn faður sin · u · --- · sin · ---
35 40 45 50 55 60 65

... let ræisa stæin þenna at Biarngeir, sun sinn, ok ..., faður sinn ...

»... lät resa denna sten efter Björnger, sin son, och ..., sin fader ...»

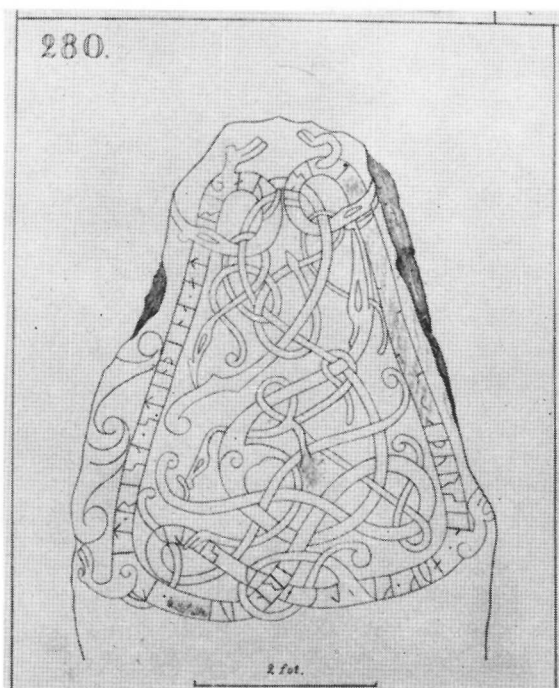


Fig. 562. U 1174. Stora Ramsjö, Vittinge sn.
Efter D 1:280.

Till läsningen: Runan 1 förefaller att vara en vänd **k**-runa. 2 **u** och 3 **n** äro jämförelsevis säkra. 4 **u** är otydligt. Därefter finnas osäkra spår av två runor (5, 6). Runföljden 7–23 förefaller säkra. 8 **i**, 11 **i** och 16 **i** äro ej stungna. Runan 24 ser snarast ut som en vänd **b**-runa. I 28 **n** går bst ned till ramlinjen. Inskriften fortsätter efter 31 **r**, som är något osäkert, vid det övre högra ormhuvudet. 38 **a** förefaller att vara säkert, medan däremot 39 **k** är oregelbundet och otydligt. Därefter ser man spår av fem hst; 40–42 **brn** äro osäkra, liksom 43 **f** och 44 **a**. Runföljden 45–50 **pur sin** är jämförelsevis säkra. Därefter ser man spår av tio runor, som samtliga äro synnerligen otydliga. 61–63 har möjligen varit **sin**. Efter 63 **n** följa spår av ytterligare två hst. — Cohl (i F a 6): ...lit × risa × stin × i.... Rhezelius (i F a 10:1): ...lit risa stin × i.... — Hadorph och Helgonius: ernui lr lit risa stin pina at riarkir lin sia au ikbirb faður sin auk · ku · inu · silu. Celsius: mui ...ul ...r lit: risa stin pina at r.... Dybeck: ernui ...lit · risa · stin pina · at riaunsi i ...apur sin · auk · ku · --- eu silu.

Att inskriften är synnerligen svårläst, framgår tydligt av avvikelserna mellan de olika läsningarna.

Det är i det sammanhanget värt att observera, att de

första granskarna, Cohl och Rhezelius, endast kunde iakttaga de vanliga orden **lit risa stin**. Hadorph gjorde ett energiskt försök att läsa hela inskriften, men resultatet kan icke betecknas som lyckat. Hans läsning har emellertid lagts till grund för senare tolkningar, och dessutom är Dybecks läsning uppenbarligen i hög grad påverkad av Hadorphs.

I Graus *Beskrifning Öfver Wästmanland* tolkas inskriften på följande sätt: »Ernwiler lät resa denna sten åt sin Son Riargir och sin Fader Igbiörn. GUD hielpe deras själar.» C. Säves översättning i *UFT* lyder: »Ernvitr(?) lät resa denne sten åt Björnger (el. Bjargir), sin son, och Ingbjörn, sin fader; och Gud ... själ.»

Inskriftens första namn förefaller att ha börjat med *Gunn*-. Runföljden 24–31 torde innehålla mansnamnet *Biarngeir*; detta är eljest endast känt från en av runstenarna vid Simris kyrka, Skåne (DR 344), där det skrives **biarngeir**. — Faderns namn kan icke fastställas.

Celsius, som undersökte U 1174 vid två tillfällen år 1726, anmärker: »... war ej stort at läsa på honom». Detta är utan tvivel en riktig iakttagelse. Man kan också dela Celsius' mening, att »Ritningen och slängorna woro wackra», ty vid första anblicken gör U 1174 ett ganska ståtligt intryck. Ristaren har haft förmågan att göra helhetsintrycket av stenen anslående. En närmare granskning visar emellertid, att ristaren har varit ovan att arbeta i sten. Att ristningen har blivit svårläst, beror till icke ringa del på detta förhållande.

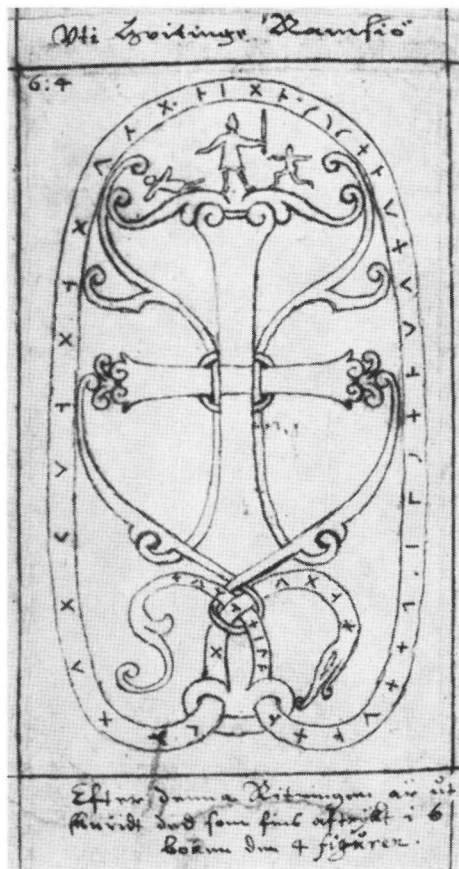


Fig. 563. U 1175. Stora Ramsjö, Vittinge sn.
Efter teckning av Bureus i Fa 10:2.

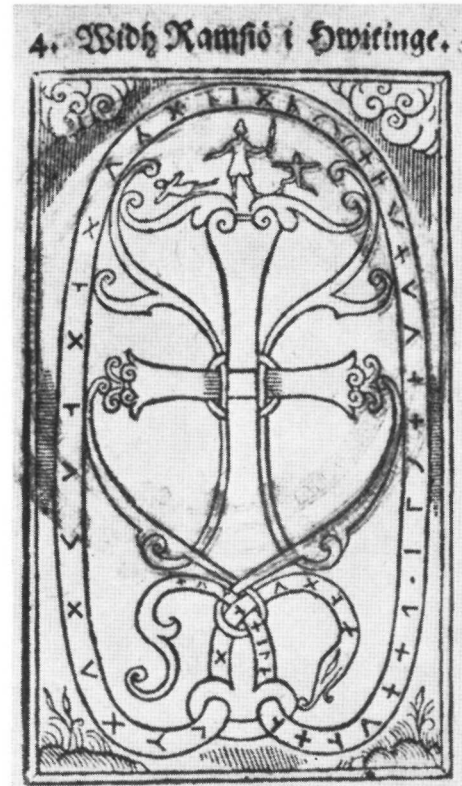


Fig. 564. U 1175. Stora Ramsjö, Vittinge sn.
Efter träsnitt i Monumenta Sveo-Gothica 1624.

1175. Stora Ramsjö, Vittinge sn.

Pl. 153, 154.

Litteratur: B 648, L 777, D 1:278. J. Bureus, Fa 6 s. 2, s. 60, s. 62, s. 63 n:r 83, s. 92 n:r 83 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10:2 n:r 117 b, n:r 122 b, Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta (1624), n:r 4 (3. uppl. 1664 n:r 45), Fa 5 (mellan n:r 193 och 194), Fa 10:1 n:r 4, Cabbalistica (N. 24, LSB), s. 154 b; Fa 1 s. 48 (marginalanteckning); J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 185; O. Verelius, Manuductio ad Runographiam Scandicam (1675), s. 67; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 189; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) I, s. 200 f., Acta literaria Sveciæ 1726, s. 174; O. Grau, Beskrifning Öfwer Wästmanland (1754), s. 609 [omtrycket 1904, s. 477]; Th. Ljunggren, Liber Excerptorum (F m 26 a), s. 7; Carl Säve, Brev till G. Stephens¹⁻⁴, 1861 (ATA); D. Hummel, Några ord till upplysning om bladet »Skattmansö» (1865), s. 59; UFT h. 3 (1873), s. 44; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 37; L. Fr. Löffler, En förbisedd Sigurdsristning (i: VHAA:s Månadsblad 1890), s. 85 f.; H. Schück, Svensk Litteraturhistoria (1890), s. 59; H. Schück och K. Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria (1896), s. 46, 2. uppl. (1911), s. 109, 114, 3. uppl. (1926), s. 179; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 62 f., Anteckningar 1918 (UUB), Runstenarna i Altuna (i: UFT h. 39, 1924), s. 354, 356, Sigurdsristningen från Drävle i Altuna (i: Uppsala Nya Tidnings julnummer 1924); S. B. F. Jansson, Vittinge sockens runstenar (i: Vittingebygd 1957), s. 3.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10:2), träsnitt (i Monumenta Sveo-Gothica 1624 och 1664, Fa 10:1 n:r 4, Verelius a. a.); Rhezelius, teckning (Fa 10:1 n:r 185); J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 648 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:278 (återgiven i Schück och Warburg a. a., Uppsala Nya Tidn. 1924); K. A. Karlinder, foto (i UFT h. 39, 1924, s. 356); Jansson a. a.

83 – 588578. Upplands runinskrifter.